

СТАНОВИЩЕ

От доц.д-р Маргарита Ваклинова – член на Научно жури за защита на дисертационен труд за придобиване на образователната и научна степен „доктор” (Заповед № РД 09-34/21.01.2015 г. на директора на ИИОЗ-БАН) от Радина Богомирова Стефанова

Тема: „Централните научни институции и техните научни общности в областта на археологическата наука в България до 1944 г.”
от професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата
Област на висшето образование 3. Социални, стопански и правни науки.

Научните изследвания върху първите стъпки и пътят, извървян от една наука е трудно и отговорно занимание, защото това не е само една историческа ретроспекция, а засяга множество въпроси и проблеми, които рефлектират и се отразяват в различна степен и в бъдещото ѝ развитие. Защото правилното насочване на развитието ѝ се корени в етапите, през които преминава създаването на формите на съществуването ѝ и тяхната организация, заявяването ѝ в обществото и ролята и оценката, която получава в процеса на институционализацията си.

За науката „археология” в България, началото и обстоятелствата, при които изгражда своите структури и техния характер, формира потенциала си и методическите си основи, ориентацията в основните насоки на изследвания и съставя и узаконява началните си законови и подзаконови актове, се оказват решаващи. И това начало съвсем не е продължително като период от време. Но този период е богат на много събития, които завършват с изграждането на система, която в най-общи линии действа и до днес. В този смисъл темата на труда на Радина Стефанова е съвсем правилно подбрана, отчитайки голямото значение на този почти седем десетилетен период в свободна България.

Трудът има 408 с., които включват увод, четири глави, заключение, литература и архивни източници, приложения и оскъден илюстративен материал.

Докато изследванията върху конкретни частни и по-обща въпроси на археологическата наука и музейното дело в археологията не са малко на брой, то обобщаващи такива що се отнася до организацията и развитието на общностите и структурите ѝ, липсват. Това прави труда навременен и важен като история, обхващаща всички аспекти на развитието на археологията в България за този толкова важен период – до края на Втората световна война.

Правилно са формулирани целите на труда и конкретните задачи, които авторката си е поставила:

- Събиране и използване на информационните източници. Освен в систематизирането на 970 заглавия на публикации и архивен материал, всестранната информираност на Р. Стефанова проличава и в тяхното използване в текста.
- Използване на подходът на наукознанието и понятийния му апарат при дефиниране на формите и процеса на институционализация на науката.
- Авторката проследява поэтапно характера на научните изследвания. Всеки от етапите, набелязани в периодизацията. Тук ми се струва, че всичко би станало по-понятно и ясно и процесът на проследяване и развитие би се

очертал по-отчетливо, ако тя беше разгледала тематично проблемите за целия период от начало докрай, с появата им и достигането до решаване или не.

- Поставената задача - съставяне на своего рода биобиблиографски справочник е изпълнена, но може би било по-добре, ако той беше приложен към труда, а в текста характеристиката на ролята на отделните учени и участници за изграждане на археологическата наука се очертаеше като резултат от анализа. Така важни факти са се загубили в множество разнопосочни подробности.
- Публикационната политика също е разгледана, но пак малко в разказвателна форма, с което впрочем се отличава изобщо трудът.

Първата глава на труда (с.9-41) е особено съществена, защото обяснява системният подход, целите, задачите и тезите, заложили в изследването, методиката и понятийния апарат, съдържанието и интердисциплинната насоченост на изследването в общото поле на обществените и хуманитарни науки. Това, което ще го отличава от простото следване на историята на науката. Оценявам тази глава като особено интересна и показателна за прилагането на методите на наукознанието по отношение на историческата наука археология. Това е нов, непрिलाган в цялостта си подход към тематиката.

Втората глава (с.42-109) е посветена на началното развитие на изследванията на историческото наследство и включването на археологическите методи в репертоара на практиките. Не е случайно определянето на този период като романтичен, защото той залага и на митологизирането на историческите и археологически факти. И тук бих отбелязала, принизяване ролята на българските възрожденци, на българските (Д.Войников, който провежда археологическо разузнаване на терените на двете първи столици Плиска и В.Преслав, В.Друмев) и чужди писатели и поети, на художниците (напр. Н.Павлович), за събуждането на интерес към археологическото наследство. Не е без значение и дейността на официалните дипломатически представители по събиране и изнасяне от България на движими археологически паметници, които днес са във фондовете на световните музеи. Значението на К. Иречек е далеч по-голямо от това, което е отбелязано – и за регистрацията на паметниците, и за историческата информация. Да не говорим за Шкорпилови, чиито забележителни всеобхватни изследвания стоят в основата и на дейността на археологическата наука и са безценни и до днес. Преразказът на книгата на Ж.Въжарова „Руските учени и българските старини“ прекалено натежава като основен източник за тази група научни пътешественици и тяхното дело, след като съвременният анализ на тяхната дейност би довел до по-съществени и нестандартни изводи за значението им. Това се отнася и до доста безкритичното преразказване и на други публикации и оценките, направени в тях (напр. В.Нешева за Търново-с.67-68, или за Веселиново- с.186), до използването в хода на преразказите терминология днес неактуална (напр. халшат и латен). Ясно е очертана ролята на чужди учени и школи за провеждането на първите проучвания на археологически паметници в България и за създаването на научни специализирани кадри в областта на археологията. Прави впечатление прокарването на идеята, че българската археология се развива по същите етапи, през които преминава в други европейски страни (с.100) страни, но какво точно и кога се случва това не се изяснява. Прави впечатление и допуснати неточности, като напр. характеристиката на Никополис ад Иструм като град на елинистическата култура от римско време (с.66) или

„прабългарската” Плиска и Преслав разкопани между 1899-1905 г.(с.72) или използването на термин „надгробни медалиони” за плочите от Струма и Места(с.198). Особено внимание заслужава частта, в която се прави опит да се направи „съвременен прочит на проблемите, достигнали в наследство до нашето време.

Третата глава (с.110-224) е заслужено голяма по обем, защото в нея е представен съществен и основен за дисертационния труд проблем на формирането и развитието на обществените структури, свързани с изучаването и опазването на археологическото наследство, техните форми и взаимоотношения, процеса на превръщането на археологическата наука в организирана дейност, чиито прояви бележат първите си високи успехи и приобщаване към европейското ниво в науката, формирането и развитието на отделните направления в археологията, както и всички необходима в практиката помощни структури. Времето на излизането на археологическата наука в България и нейните постижения на равни начала в средата на световната научна общност, на хармонизиране изследователските програми с тези на интересите на археологическите изследвания на европейските научни структури и активните контакти с техните среди и представители. Във времето на институционализацията на науката, тя бързо заличава остатъците от закъснялата си поява и активно показва възможностите си в българска среда. И както в романтичния си период се обвързва с нуждите на повдигането на духа на обществото, така през първите десетилетия на двадесетия век, търси своите културни общности през различните епохи с важни открития, които предначертават програмата за действие и развитие и през следващите етапи. Детайлното разглеждане на проблема за възстановяване на наследството в земите, които остават вън от пределите на съвременна България, е парекселанс политическа поръчка, която отговаря на стремежите и желанията на обществото и така трябва да бъдат оценени акциите по време на войните. При анализа на тези дейности следва да се очертаят позитивите и негативите от тази не само проучвателна, но и характерна за военните условия, практика.

Струва ми се полезно би било по-сериозното изследване на основните норми в първите законови актове и наредби и успореден анализ с общите за съвременната нормативна база,подходи, при опазването на наследството, както и със съвременната им европейска практика в законодателството.

Към този период е и началото на изключителната дейност по регистрацията на паметниците на наследството и центъра на тази дейност е в Народния музей. А това е основата на сложния процес по институционализацията и организация на опазването и създаването на специализираната за тази цел структура през 60-те години на 20-ия век – днес НИИКН. През този период се развиват помощните на археологията архитектурни и художествени ателиета, снемат се копия на застрашените художествени паметници и в тази дейност са ангажирани забележителни творци на българската култура,чиито дейност би следвало са намери отражение (не само снемането на копието на Мадарския конник).

Неточности има и в историята на създаване на материалната база на БАИ, впрочем затова има разделителни протоколи и нотариални актове, които можеше да бъдат използвани. Библиотеките трябва да бъдат представяни изобщо, а не само тази на БАИ, защото по-стари и изключително ценни са тези на НАМ, на музеите в Пловдив и Варна. И това също следва да бъде коментирано (с.220).

Практиката на създаване на кадри с командироване на обучение в специализираните институции на учители и краеведи (с.221)е може би е една от най-важните и оригинални форми на създаване на кадри и сред тях са имена,които са оставили

сериозен принос в науката. Още повече, че в този период няма специалност в Университета, която да отговори на нуждите от специалисти, които идват и се вливат в археологическата общност от сродните науки и преди всичко от филолозиите. Тази система беше продължена като практика и в периода след Втората световна война при формирането на специалисти, особено за нуждите на музеите в страната.

Излишните описания на конгресите и подробностите по провеждането им на други места, може би следва да бъде част от отделна публикация, докато в този текст са важни условията и представянето на българските учени в тях и организацията в България на такива прояви. Мястото на организационните форуми на обществените структури е при очертаването на тяхната дейност и би трябвало да се свърже именно с отношенията между тях и държавно регламентирани отговорни и водещи институции по изучаването и опазването. Още повече, че те са трансмисията на политиката по отношение на наследството във всичките ѝ аспекти.

Глава четвърта (с.227-325) представя научната общност с цялото ѝ многообразие на подготовка и участие в научното дирене и организация на институциите и тяхната дейност. Подборът, който е направен в общи линии, е обоснован. Но тази глава би могла да излезе от биобиблиографския си характер, ако бе организирана като приложение с обективната информация за отделните личности и представяне на най-важните им постижения, изиграли роля за развитието на археологията, независимо дали са по-скоро с общоисторически или интердисциплинен характер. Тук трябваше да останат оценките на ролята и значението на тези личности. Така би се олекотила тази част и би отговорила по адекватно на целите и задачите на изследването и би довела до важни изводи, които сега потъват в информацията.

Правилно е и заключението на дисертантката относно липсата на школи в археологическата наука до края на Втората световна война. Може би отделно трябваше да се обсъди качеството на практическата дейност на археолозите като формиране на лаборатория за изследвания на терена. Трябва да се обърне внимание на това, че значителна част от представените водещи и играещи роля в археологията личности, са кабинетни изследователи, изкуствоведи, историци, филолози, които ползват откритията на практическите археолози, но не допринасят за усъвършенстване на методиката на работата на терена и повишаването на ефективността ѝ. Както и в останалите части, дисертантката се предоверява и ползва изцяло специализираните статии и частни изследвания за отделни учени и доста често оценките са малко неточни. Вън от внимание остава и дейността на заслужили за науката личности като напр. Й. Господинов.

Целият коментар на науковедските насоки и методи за изследване (с.225 и сл.) може би трябваше да бъде в началото, където съвсем правилно са представени и обсъдени в Автореферата към дисертационния труд.

Заключението (328-348) пълноценно представя резултатите и основните изводи от изследването. Както и в останалите части и тук голословно, теоритично и без примери се сравнява българската археология с тази в останалите страни.

Сравнително пълна е използваната литература, към която има нови издирени архивни материали (представени в списъка 970 заглавия и архивни единици). Не установих ползването на частта посветена точно на този период в История на България т.VIII, алманаха на Чолов на българските историци, няколкото специализирани

енциклопедии, излезли в чужбина с аналитично представяне и оценки на видни български археолози – американска, германска, чешка.

Пожелания могат да се направят и към илюстративния материал, който може да бъде обогатен с множеството съществуващи архивни фото и графични материали.

Направените бележки в хода на разглеждането на дисертационния труд, разбира се ни най-малко не омаловажават стойността му. Като първо изследване с обобщителен характер на значителен период в развитието на българската археологическа наука и с прилагането на нови методи, то показва възможностите на дисертантката да борави с инструментариума на научното дирене и да извлича изводи. Работата по издирване и систематизация е трудна и обемна и тя се е справила с нея и с изпълнението на поставените цели и задачи. Създадената картина на началото и развитието на археологическата наука в България в периода обхванат от дисертационния труд е сериозен принос към изследването на развитието на научните дирения. Представените публикации по темата са тясно свързани с проблемите. Авторефератът отразява съдържанието и основните изводи и приноси, направени в труда – събиране, систематизиране, анализиране и синтезиране на съществуващите материали за развитието на археологическата наука и нейните институции за определения период до Втората световна война.

В заключение си позволявам да препоръчам да почитаемите членове на Научното жури да изкажат съгласието си да бъде присвоена на Радина Богомирова Стефанова образователната и научна степен „**доктор по наукознание**”.

Май 2015 г

Доц.д-р Маргарита Ваклинова